

sens besigtigelse 1923 har hver kortsides en flad-buet niche, ca. 70×60 cm og med en dybde på 67 cm.⁹⁴ Midt i bordets overside findes en *helgen-grav* af grå sandsten, 25×16×6 cm, med poleret plade af samme materiale.⁸⁹ Den blev 1924 fundet tom.⁹⁵ Den nuværende plade af træ hidrører formentlig fra hovedstandsættelsen 1924, for hvilken bordets overside (og helgen-graven) var dækket af 4-7 cm tykke egeplanker.⁹⁴

Nyere *alterbordspanel*, 185×120 cm, 104 cm højt. †*Alterbordspanel*, o. 1700, af fyrretræ, bemalet med store bladranke, blomster og frugter i brune og gulbrune farver; antagelig kasseret 1924.⁸⁹

Alterklæde, o. 1971(?),⁶⁹ af rødt silkefløj med kors af guldbånd. †*Alterklæder*. 1589 fandtes et klæde af rødt damask med kanter af sort fløj (»Alterclæde røt Damask met sort Fløiel omkring«).³¹ Herefter findes ingen beskrivelser af alterklæder før 1852, da man anskaffede et af 'grønt uldent stof af spraglet form'. Det blev ved det følgende kirkesyn fundet upassende og skulle udskiftes med 'karmoisinrødt fløj, silke eller lignende'.³⁹ 1862 omtales dog et sort fløjlsklæde med forgyldte tresser; det fik 1865 kors af ægte sølv- eller guldbrokade.¹⁶ 1871 anskaffedes et nyt sort klæde,¹⁶ formentlig udskiftet med et rødt 1902 (fornyet 1924).²⁹

Alterdug, 1970'erne(?), hvid med trappede tunger samt kors- og kalkmotiver i broderie anglaise.

Knæleskammel, nyere, betrukket med rødt silkefløj.⁶⁹ †*Knæleskammel*, omtalt 1862, med brunt læderbetræk.¹⁶

Altertæppe, o. 1971, af gråt uldstof.⁶⁹

Altertavle (fig. 52-62), o. 1510-20,⁹⁶ tilskrevet Claus Bergs værksted i Odense.⁹⁷ Storstykkets malede, figurrige Golgatascene er enestående blandt middelalderlige altertavler i Danmark.⁹⁸ Hovedfeltet flankeres af parvise sidefelter med motiver fra lidelseshistorien, og også predellaens simultanbillede rummer scener fra denne fortælling. Tavlen var oprindeligt trefløjet, og de to forsvundne fløje må ligeledes have haft malerier på begge sider. Tavlen blev snedkermæssigt ombygget i renæssancen, formentlig 1637, og bl.a. forsynet med et trekantet gavlstykke. 1731 blev den overmalet af Iver Pedersen, Faaborg, og Peder Iversen, Svendborg. Deres signaturer er hidtil

blevet opfattet som de oprindelige maleres, men tilhørte en overmaling, som blev fjernet ved Kristian Dues istandsættelse 1924. Samme konservator foretog 1924-25 en ombygning af tavlens rammeværk med genanvendelse af flere af delene fra renæssanceombygningen. Beskrivelsen af dette rammeværk følger efter beskrivelsen af tavlens oprindelige dele.

Storfeltet, 176×174 cm, består af fem lodrette egeplanker, samlet med fjer og not og med maleri på kridtgrund.⁷⁸ Den søndre planke mangler den ydre tredjedel, og der er 1924 tilføjet en ny, sjette planke med supplerende, summarisk maleri.⁹⁹ Fladen er inddelt i et slankt hovedfelt og fire sidefelter, der adskilles af ca. 6 cm brede, forgyldte borter, der prydes af løvomvundne, afkvistede stave med sort kontur og skyggetegning.¹⁰⁰

Generelt karakteriseres maleriet af en forholdsvis grov figurtegning, hvad angår både dragter og ansigter (med pjuksket hår og skæg). Ansigtstyper og -træk ses hyppigt genbrugt, ikke mindst blandt soldater og bødler. Mændene er gennemgående iført kort eller halvlång kofte, stramme hoser og komulesko samt et varieret udvalg af hovedbeklædninger, mens kvinderne bærer hovedlin samt fodlang kjole og kappe.¹⁰¹ Jesus er i alle fremstillinger vist med en stråleglorie (uden skive), mens helgener i hans følge har spinkle ringglorier.

Den centrale Korsfæstelsesscene (fig. 53) er stærkt figurrig og sammenvævet med simultanscener fra Jesu lidelseshistorie, der binder højformatbilledets bag-, mellem- og forgrund sammen i et stort, handlingsmættet rum. Scenernes kronologiske rækkefølge begynder i baggrunden og kulminerer på forgrundens golde, stenede Golgatahøj. Bag denne er Jerusalem vist som et byprospekt med kirke- og forsvarstårne (med rundbuede åbninger) foruden en mere ensartet, lavere bygningsmasse (med rektangulære vinduer). Rotunden th. for det højeste tårn skal formentlig forstås som gravkirken. I baggrunden åbner landskabet sig under en let skyet himmel, der changerer fra hvidlig til mørkeblå. De bløde, skovbevoksede bakke drag brydes midtpå af en bugtende flod og en række bjergtinder, hvoraf en åbner sig som et gab. I et af træerne nærmest byen ses Judas hængende fra en nøgen gren (*Judas'*

Fig. 52. Altertavle (s. 6438), o. 1510-20, tilskrevet Claus Bergs værksted, med tilføjelser fra 1600-tallet og istandsættelsen 1924. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Altarpiece, c. 1510-20, ascribed to the workshop of Claus Berg, with additions from the 1600s and the refurbishing of 1924.*

selvmord).¹⁰² Fra byporten, med krenelerede gallerier og en niche med en krigerstatue, slanger en række soldater sig af sted i *Korsbæringen*. Mens en af dem bærer en stige til deres forehavende, træk-

ker den forreste soldat (Ductor) af sted med Jesus, der er bundet med et reb om livet. En anden slår ham med en kølle. Jesus er segnet under vægten af korset (her et T-kors), men hjælpes af Simon

af Kyrene. Th. herfor ses Jesus' følge bestående af Johannes og Maria samt fire andre kvinder.

Afklædningen, centralt i billedets forgrund, viser Jesus i færd med at blive afklædt sin kappe, og herefter følger th. *Jesus' sidste hvil*: Jesus sidder på en sten med hovedet støttet i højre hånd.¹⁰³ En bøddel tilbyder ham vin krydret med myrra, mens en anden forbereder korset. Længere tilbage i højre side udspilles *Striden om Jesus' kappe*, hvor tre soldater slås med næver og kniv i forbindelse med lodkastningen om kappen.¹⁰⁴

Korsfæstelsen. Højt over Golgata hænger Jesus i strakte, let skrå arme med halvt lukkede hænder. Hovedet er faldet mod højre skulder, og fra den lille tornekrone løber blodet ned over de lukkede øjne og ansigtet, hvis kulør er noget gusten sammenlignet med kroppen, der er helt blodstænket. Fra det friske spydsår i højre side løber den klare væske. Taljen er slank, og lændeklædet kort (uden snipper); fødderne er krydsede. Det høje, latinske kors er tilvirket af to glatte planker og bærer skriftbånd (med sekundære versaler »INRI«). De to flankerende røvere har sønderslåede og blødende lemmer; den gode røver (tv.) er nøgen, mens den onde er iført små underbukser. De hænger bagbundne til simple T-kors bestående af afgrenede træstammer. Den gode røver (tv.) hænger udspændt bag over tværstammen og med opadvendt ansigt. Hans sjæl i form af et lille, nøgent menneske modtages af en engel. På samme vis underbygger den onde røvers tyngede, foroverbøjede legeme og urolige ben det dramatiske ved, at to djævlø er kommet efter hans forbandede sjæl. Tv. for Jesus' kors ses en gruppe romerske soldater til hest, deriblandt den blinde officer Longinus (med lukkede øjne). Han holder lansens spids, mens en af hans underordnede hjælper med at støde den ind i Jesus' side. Ved siden af står en gruppe fodfolk med lanser og hellebarder, mens fem ryttere th. omfatter øvrigheds personer fra den forudgående retsproces. Soldaterne, der deltager i afklædningen (ovf.), optræder på samme tid som tilskuere til Korsfæstelsen, idet de kigger op mod korset i øjeblikket, hvor den romerske officer, repræsenteret ved en pegende arm, erkender, at Jesus 'sandelig var Guds søn'. Maria Magdalene, der med himmelvendt ansigt og lukkede øjne klynger sig

til korsets fod, går igen i den 'gode gruppe' (forrest tv.), hvor hun tørrer tårerne væk med sit hovedlin (der suppleres af turban). Den sammensunkne Maria støttes af den grædende Johannes og en af de andre seks kvinder i følget, der også tæller to med hænderne oprakt til bøn.

Tre af sidefelternes motiver (*Hudflettelsen*, *Tornekroningen* og *Ecce Homo*) går fortælle-mæssigt forud for hovedscenen, mens det fjerde (*Gravlæggelsen*) følger efter. De tre første scener udspiller sig indendørs i rum af ensartet type med et fladt bræddeloft, der er hvidt ligesom det glatte gulv, rektangulære vinduer med blyruder og profileret lodpost samt fladbuede døråbninger mod tilstødende rum. *Hudflettelsen* (fig. 54) viser Jesus bundet på hænder og fødder til en central søjle (med firsidet profilkapitel). Han er iført et lændeklæde med lang snip foran. Kroppen er dækket af sår efter torturen, der også har efterladt affald fra risene på det blodtilsølede gulv. En bøddel holder fast i hans hår og har den anden hånd hævet til slag, ligesom to andre bøddler med ris; en fjerde ligger på knæ for at binde et nyt ris. Pinslerne overværes af Pontius Pilatus, der står foran åbningen til det tilstødende rum. Han er iklædt en fornem kåbe og en sort-hvid turban. Af hans entourage ses to ansigter og nogle hatte. Interiøret omfatter foruden de gennemgående elementer en rektangulær døråbning med en lukket plankedør.

Tornekroningen (fig. 55). Jesus sidder roligt på en træbænk, kraftigt blødende og iklædt en kjortel. Tre bøddler vrider tornekrone på plads med stokke, mens en fjerde knæler og rækker Jesus et siv som en spottende gestus. I baggrunden ses en ypperstepræst, enten Kaifas eller Annas, med sit følge. De står dobbelt forskudt fra begivenhederne, idet de kigger gennem det tilstødende rum fra et tredje rum adskilt ved en tvillingerundbuet åbning (med rundbuefrise).

Ecce Homo (fig. 56). Stående på en trappe fremviser Pontius Pilatus den mishandlede og tor-

Fig. 53. *Korsfæstelsen* med simultanbilleder fra lidelsehistorien, altertavlens hovedfelt o. 1510–20 (s. 6438–40, jf. fig. 52). Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *The Crucifixion with additional scenes from the Passion, main panel of the altarpiece c. 1510-20 (cf. fig. 52).*

Fig. 54-55. Scener fra lidelseshistorien, detaljer af altertavlen o. 1510-20 (s. 6440, jf. fig. 52). 54. *Hudflettelsen*. 55. *Tornekroningen*. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Scenes from the Passion, details of the altarpiece, c. 1510-20, (cf. fig. 52).* 54. *The Flagellation*. 55. *The Crowning with Thorns*.

nekronede Jesus for folkemængden, der gestikulerer, at han skal korsfæstes. Kun tre af tilskuerne er oprindelige, idet den sydligste tredjedel af maleriet er udført af Kristian Due 1924 i en let erkendelig, mere summarisk og for ansigternes vedkommende nærmest ekspressionistisk stil, mens farvetonerne samtidig er mørkere.

Gravläggelsen (fig. 57). Josef af Arimatea ned-sænker Jesus' døde krop (med blåsorte sår) i en profileret sarkofag; bag ham står Nikodemus. Maria læner sig over sønnen med hænderne krydset foran brystet. Tårer løber ned ad kinderne, og

blikket er sænket, ligesom det er tilfældet for Johannes og en kvinde bag dem; en tredje kvinde kigger væk. I forgrunden knæler Maria Magdalene. Scenen udspiller sig ved en klippevæg, og i baggrunden ses et udsnit af samme byprospekt og landskab som i *Korsfæstelsen*.

†*Sidefløje med malerier*. Midtskabets oprindelige, lodrette rammestykker er bevaret, og jernhængsler på siderne viser, at der har været to bevægelige †sidefløje, uden tvivl med malerier på begge sider. Fløjenes indersider har formentlig haft hver fire malerier med motiver, der har kompletteret

Fig. 56-57. Scener fra lidelseshistorien, detaljer af altertavlen o. 1510-20 (s. 6440-41, jf. fig. 52). 56. *Ecce Homo*. 57. *Gravlæggelsen*. Foto Arnold Mikkelsen 2022. – *Scenes from the Passion, details of the altarpiece, c. 1510-20, (cf. fig. 52) 56. Ecce Homo. 57. The Entombment.*

midtfeltets fortælling, mens det er mere åbent, hvilke billeder ydersiderne kan have haft.¹⁰⁵

Predellaen (fig. 60), 206×45 cm og 30 cm dyb, har skråningsprofil på fod- og kronliste; på den sydlige ende er en lille sølvfarvet roset. Den glatte forside udfyldes af et 182×38 cm stort simultanbillede af *Jesus i Getsemane* (tv.) og *Tilfangetagelsen* (th.), der udspiller sig i et og samme rum, afgrænset af havens plankeværk. Det første motiv viser tre stadier af Jesus' bøn i haven (jf. Mark. 14,32-42 og Matt. 26,36-46): først prostrationen, dernæst Jesus knælende med hænderne samlet foran

brystet, første gang med nedslået blik og anden gang med ansigtet vendt mod en engel med kors og kalk, der viser sig over et klippefremspring (jf. Luk. 22,43). I baggrunden sover de tre disciple Johannes (tv.), Jakob og Peter (th.) gennem kvallerne.¹⁰⁶ I billedets højre side stormer fodfolk og ryttere ind ad havens port for at pågribe Jesus, der er gået dem i møde med sine disciple. Peter griber til sit sværd for at hugge øret af ypperstepræstens tjener, mens Jesus gestikulerer i retning af den undvigende Judas (med gul kappe og pengepung).